

Serbest, Kamile (2022). Zulhayat Ötkür, Seyyahlar İzinden, *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2022/19, s. 97-99.

DOI: 10.46400/uygur.1117621

Zulhayat Ötkür, Seyyahlar İzinden, İstanbul: Uygur Araştırma Enstitüsü, 2021. 733 s.

[Kitap Tanıtım ve Değerlendirme/Book Review]

Kamile SERBEST*

Geliş Tarihi: 16.05.2022

Kabul Tarihi: 08.06.2022

19. yüzyılda Sanayi İnkılabı ile birlikte Türkistan'a olan merak artmış; İsveçli, Rus, Alman, Japon, İtalyan, İngiliz vb. birçok araştırmacı, seyyah, haritacı, arkeolog, antropolog, misyoner, casus Doğu Türkistan başta olmak üzere Türk Dünyası'nda faaliyetlerini arttırmıştır. Zulhayat Ötkür tarafından Uygurca olarak kaleme alınan "Seyyahlar İzinden" adlı eser, 19. ve 20. yüzyıllarda İsveçli seyyah ve misyonerlerin Doğu Türkistan'da gerçekleştirdikleri saha çalışmalarını ve bölgedeki faaliyetlerini konu almaktadır.

Eser, Uygur Araştırma Enstitüsü tarafından Türkiye'de yayımlanmış olup Dr. Eset Sulayman'ın sunuş yazısı ile okuyuculara takdim edilmiştir. Giriş ve üç ana bölümden oluşan eserin son kısmında bölgenin tarihini, kültürünü ve dilini kapsayan birçok konuya temas edilmiştir.

Eserin 1. Bölüm'ünde İsveç Türkolojisinde ayrı bir yer edinmiş, Orta Asya'ya seyahatleri ile kendisinden sonraki İsveçli araştırmacılara yol gösteren Sven Hedin'in Doğu Türkistan'daki çalışmalarına temas edilmektedir. "Hedin'in çalışmaları ve derlediği malzemeler, 20. yüzyılın hemen başında oryantalist dikkatlerinin Türkolojiye çekilmesini sağlamıştır" (Berbercan, 2017: 43). Ayrıca jeolog, metrolog ve ressam olan Sven Hedin'in 1890-1935 yılları arasında Kaşgar, Hoten, Keriye, Kumul, Urumçi, Turfan, Aksu, Lopnur bölgelerinde gerçekleştirdiği faaliyetleri, araştırmacıların Sven Hedin hakkındaki görüşleri ve Sven Hedin'in hayatı ve eserlerine dair bilgilere yer verilerek Uygur tarihine ve kültürüne sağladığı katkıları farklı açılardan analiz edilmiştir.

Ötkür'ün çalışmasında yer verdiği seyyahlardan bir diğeri de jeoloji âlimlerinden olan Nils Ambolt'tur. Ambolt, 1927-1933 yılları arasında Orta Asya'da astronomi ve jeoloji üzerine incelemelerde bulunmuş ve Sven Hedin'in izlerini yol edinerek Orta Asya'ya gerçekleştirdiği ziyaretlerini ve faaliyetlerini "Karvan" adlı eseri ile 1935 yılında ölümsüzleştirmiştir. Nils Ambolt söz konusu yıllarda Hoten, Çerçen, Karaşehir ve Urumçi bölgelerinden sözlü edebiyat ve bazı etnografik ürünleri toplamış olup 1927 yılında Tanrı Dağlarının güneyinde

*Arş. Gör., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türk Halkbilimi Bölümü, e-posta: kamile.serbest0@gmail.com
Orcid: 0000-0001-9859-3120

Sven Hedin ile incelemelerde bulunmuştur. Eserde Ambolt'un Doğu Türkistan'a gerçekleştirdiği ziyaretlerin yanı sıra Ambolt'un eserleri hakkında da bilgilere değinilmiş olup Sven Hedin ile birlikte incelemelerde bulunduğu süreçte bölgeden topladığı ürünlerden örneklere de yer verilmiştir.

Eserde yer verilen seyyahlardan biri de Johan Gustaf Renat'tır. Ötkür, Renat'ın bölgeye olan ziyaretlerinin yanı sıra Renat tarafından çizilen Cungarya haritasının Lopnur bölgesini de içine alan ilk harita olduğunu belirterek Renat'ın çalışmasının önemine vurgu yapmıştır. Ayrıca hem Renat'ın hem de Renat'ın eşi Birgitta Hanım'ın bölgede kaldığı süre zarfındaki hayatına dair bilgiler de eserde yer bulmuştur.

Sven Hedin ile birlikte Doğu Türkistan'ı seyahat eden seyyahlardan biri de antropolog ve aynı zamanda arkeolog olan Folke Bergman'dır. Folke Bergman'ın "*Researches in Sinkiang Archaeological*" adlı eseri 2000 yılında "*Şincang Arkeolojisi*" adı ile Uygurcaya çevrilmiştir. Bergman, eserin Uygurca neşrinin ardından Uygurlar arasında oldukça tanınırlık kazanmıştır. Söz konusu eserinin yanı sıra bölge ile ilgili önemli eserleri bulunmakta olup gerek eserleri gerekse Sven Hedin ile bölgedeki faaliyetleri Ötkür tarafından detaylı olarak aktarılmıştır.

Ötkür'ün eserinde yer verdiği önemli seyyahlar arasında Doğu Türkistan'daki faaliyetleri ve bölgedeki el yazması eserleri elde etmesi ile Uygurlar üzerine yapılacak çalışmalara kaynaklık eden arşivi oluşturan Türkolog Gunnar Jarring ve hocası Gustaf Raquette de yer almaktadır. "1924'te Lund Üniversitesi'nde Gustaf Raquette'nin Türkoloji doçenti olmasıyla birlikte Türk dili ve edebiyatı çalışmaları hız kazanmış ve Türkoloji, bir bilim alanı olarak İsveç'te yükselişe geçmiştir. Raquette'nin öğrencisi Gunnar Jarring, Doğu Türkistan'da topladığı malzeme ve hazırladığı çalışmalar ile bu hızı daha da artırmıştır" (Berbercan, 2017: 43). "Türkçe öğrenmeye yönelik merakı doğrultusunda çalışmalarına başlayan Gunnar Jarring, Türkçe çalışmalarına devam etmeye karar verdiğinde hocası Gustaf Raquette ona ya İstanbul'da Osmanlı Türkçesi ya da Doğu Türkistan'da Doğu Türkçesi alanında dil çalışması yapmasını önerir. Jarring, Doğu Türkistan'ın kulağa daha hoş geldiğini düşünerek 1919 sonbaharında doktora tezi için materyal toplamak üzere Doğu Türkistan'a gitmiştir" (Törnvall ve Çakmak, 2014: 104). Ötkür, Raquette ve Jarring'in Doğu Türkistan'daki seyahat ve faaliyetlerini detaylı bir şekilde ele almakla birlikte bölgeden elde ettikleri veriler ışığında kaleme aldıkları eserlerine, Gunnar Jarring'in Lund Üniversitesinde bulunan *Gunnar Jarring Koleksiyonu*'nda yer alan eserlerin kataloğuna, yine bölgeden topladığı sözlü kültür ürünlerine, el yazmalarından örneklere ve Gunnar Jarring ve çalışmaları hakkındaki düşüncelere de yer vermiştir. Ayrıca Raquette ve Jarring'in Uygurlar ile ilgili yaptığı çalışmaların bibliyografyası da Ötkür tarafından ortaya konmuştur.

Eserin 2. Bölüm'ünde 1892 yılından 1938 yılına kadar Doğu Türkistan'ın güneyindeki Kaşgar, Yenihisar, Yarkent vb. bölgelerde dini yayma ile meşgul olan İsveçli misyonerlerin faaliyetleri ve gittikleri bölgelerden topladıkları etnografik materyaller hakkında bilgi verilmektedir. Ayrıca bu bölümde, Doğu Türkistan'a misyonerlik faaliyeti için giden John Törnqvist L. E. Högberg, David Gustafsson, Lovisa Engvall, Margarita Hök Wenfors, Gustaf Ahlbert, Oskar Hermansson, Sigfrid Moen'in hayatı ve eserleri, İsveçli misyonerlerin Uygurlar üzerine yaptığı çalışmaları, misyonerlerin Doğu Türkistan ile ilgili fotoğraf arşivleri, misyonerlerin günlüklerinde yer alan Uygur örf-adetleri ve misyonerlerin Doğu Türkistan'dan ayrılmaları ile ilgili birinci el kaynaklardan elde edilen bilgiler mevcuttur.

Eserin "İnceleme ve Düşünceler" adını taşıyan 3. Bölüm'ünde Uygurların yemek kültürü, giyim-kuşamı, yer adları gibi önem arz eden birçok konuya değinilmiş, yazarın araştırma makalelerinden oluşan kısımda Çağatayca olarak kaleme alınan meslek risaleleri üzerine yapılan çalışmalar da tanıtılmıştır. Yine bu bölümde, tarihi şahsiyetlere ait daha önce hiçbir yerde yayınlanmayan mektuplar sistematik bir şekilde incelenmiştir. Çalışmada

aynı zamanda arşivlerde bulunan 400'den fazla görsele yer verilmiştir. Bu görseller, o dönemlere ait bazı belirsizliklerin ortadan kalkmasını sağlayarak ileride yapılacak olan çalışmalar için kaynak teşkil etmektedir. Çalışma, Uygurca Kaynaklar, Diğer Dillerdeki Kaynaklar ve İnternet Kaynakları olarak ayrılan Kaynakça bölümü ile son bulmaktadır.

Ötkür tarafından kaleme alınan çalışma, İsveçli seyyahların Doğu Türkistan'a yaptığı seyahatleri, bu seyahatlerde derlenen gerek yazılı gerekse görsel arşivi bir araya getirmesi, Doğu Türkistan ile ilgili yeni kaynakların ortaya konması açısından önem arz etmektedir. Çalışmanın gerek Doğu Türkistan gerekse Uygur Türkleri üzerine farklı disiplinlerde yapılacak olan çalışmalara yol olmasını temenni ederim.

Kaynakça

Berbercan, Mehmet Turgut (2017). "İsveç Türkolojisinden İki Bilgin: Gustaf Raquette ve Gunnar Jarring". *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, (10): 42-54.

Ötkür, Zulhayat (2021). *Seyyahlar İzinden*. İstanbul: Uygur Araştırma Enstitüsü.

Törnvall, Gunilla ve Çakmak, Serkan (2014). "Hoten ve Kaşgar'dan: Gunnar Jarring ve Jarring Koleksiyonu". *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, (4): 103-111.